

veliko, kakor nas, marsikaki slabosti podverženih, — ne skerbite vsi ne za svoje, ne za naše podučenje. Razne verste ste tudi vi. Brez ovinka smo mi svoje slabosti razodeli, naj bo tudi brez zamere, ako bomo še vaše pogrške nekoliko razložili. Sicer se nam ne spodobi gospodarje soditi, pa per ti stvari se nam bo že odpustilo, kër po tem želimo vam in sebi pomagati, nobenimu pa poštenja vzeti.

(Konec sledi.)

Zvezdoslovje.

(Dalje.)

5. §. Velikost zemlje.

Kolobárji vravnovár, poldanik in zemeljniga téka, ali dvanajsterih nebeških znamenj so že učenim čez 4000 lét znani, — s tem razločkam, de so mislili, kakor še zmirej prosti ljudje mislijo, de sonce in zvezde okoli zemlje tekó; zemeljno pot okoli sonca so deržali za sončno okoli zemlje, kakor nas še dan današnji v temle oči goljufajo.

Vsaki kolobár se da čez sredo v dva enako velika dela razdeliti; če méri tedej celi 360 gradov ali stopov, ga je polovica 180 gradov. O sv. Jožefu in sv. Matvžu je vravnovárja 180 gradov svetliga in 180 gradov tamniga, noč in dan sta enako velika; tačas vidimo sonce celi dan v vravnovárji. Od svoje sredíne se da tudi vsak kolobár v 4 enako velike dele razdeliti; ti so štirje pravi koti. Če ima polovica kolobárja 180 gradov, mora imeti četert ali pravi kot 90 gradov. Sonce je vselej opoldne v 90. gradu ali stopu, ob devetih pa zjutrej in ob treh popoldne v 45. gradu, ali v sredi praviga kota. Tudi na poldaniku je od severniga, pa tudi od južniga tečaja do vravnovárja po 90 gradov.

S pomočjo imenovanih kolobárjev, posébnó vravnovárja in poldanika, njih pot in grádov, si zamorejo učeni na tanjko dopovedati: kje de ta ali una zvezda na nebu stóji, kak otok sréd morjá, ali kaka gora, mesto, grad i. t. d. na zemlji leží; zakaj vsaki piki na verh zemlje, ki kaže naravnost na nje sredíno, je tudi na nebu ena pika ravno nasproti postavljena. Kar tedej učeni možje od pike do pike na nebu zmerijo, veljá tudi od nasprotnih pik na zemlji; kar hočejo tedej na zemlji zmeriti, zmerijo vselej na nebu na grade, minute i. t. d. De je pa en grad 15 milj, so se učeni že večkrat z zmerjenjem na zemlji prepričali.

Pri tacih merjenjih je pa na tem ležeče, de se vé, od kod de začnejo grade šteti. Poldanikov se lahko na tavžente potegne, zakaj vsak kraj proti jutru ali večeru ima svojiga; za perviga imajo učeni tistiga, ki je čez otok Féro pod večerno Afriko potegnjen; Francozje ga imajo čez mesto Pariz, Angleži čez zvezdoglediše Grenvih. Od perviga poldanika štejejo grade na vravnovárji proti jutru, in to imenujejo: dolgost; na poldaniku štejejo pa grade od vravnovárja proti severju ali proti jugu, in temu pravijo: širokost. Takó je na priliko Idrija 31 gradov, 48 minut in 50 sekund dolga, tó je, toliko oddaljena od perviga poldanika čez otok Féro; — 46 gradov in 48 sekund severno široka, to je toliko gradov od vravnovárja proti severju.

Nej pride učeni mornár z barko do kakiga še neznaniga otoka sréd morja; on bo berž na nebu zmeril njegovo dolgost od perviga poldanika, in širokost od vravnovárja, in če domú pridši to oznani, bo po taki oznanjeni méri vsak drug učen imenovani otok — in ko bi bil 9 mescov po morji daleč — lahko našel.

Učenim je čisto prepričana reč, de vravnovár ima 5400 milj mére; od verh zemlje pa čez nje sredíno do uniga kraja je 1719 milj. To tudi dobro vedó, de zemlja je od izhoda do zahoda, tedej prek srede, ali pod vravnovárjem nekoliko napeta ali vampasta, pri

obeh tečajih pa nekoliko vdana; to pa pride od tega — kakor vsi učeni z enim glasam terdijo — de je bila od začetka bolj mehka; vertivši se pa berž okoli, je je nekoliko od tečajev proti sredi zlezlo, de je prek srede bolj vampasta. Od jutra do večera skozi nje sredíno ima tedej enajsti del več mére, kakor od severniga do južniga tečaja; je tedej bolj pomoranči, ko čisti krogli podobna.

Z vsim rudokopanjem niso še nikjer za miljo globoko prisli; po tem takim ne more biti še lupina ali škorja zemlje učenim znana; iz česar pa de nje znotranji bolj globoki deli obstojé, tega clo nič ne vedó. Od práv starih časov so menili in še menijo, de je globoko v zemlji strašno velika vročina, ko ne iz družiga, saj že iz tega, kër eno drugo neizrečeno tlači. —

Planjave je okoli po vsim svetu nekaj čez 9 milijonov štirjaških milj; od letéh pride na suho zemljo 3 milijone, in na morje nekaj več od 6 milijonov; dvakrat več je tedej morja kot suhiga na zemlji. De je tolikanj morja pride zlo na hvalo suhimu svetu; zakaj puh iz morske vóde, zlasti pod soncam, se kviško v zlo velicih mérah vzdiguje, čez dežele razlezuje, v oblake spremenuje in jih s potrebnim dežjem previdva, de zemlja sad dopernaša, in de studenci stanovitne vode dajajo. Veliko morje objame in veže vse dežele, de se vsi narodi bolj soznanovajo, in velike kupčije med seboj odpirajo. Ko bi ne bilo morja, bi mende še v 10000 letih za celi svet ne zvedili. —

(Dalje sledi.)

Nova cerkev v Smeledniku.

Farna cerkev v Smeledniku, ki je bila pred 300 leti še podružnica Vodiške fare, je bila že zdavnaj za faro premajhna, in dolgo časa so že farmani želeli, novo in veči zidati, kar jim pa brez serčniga podpornika skorej ni bilo mogoče začeti. — Tega serčniga in dobrotljiviga podpornika in pomočnika so pa zdaj dobili nad svojim plemenitim, in za faro vnetim gospodam, baronom Lazarini, kateri častiti gospod so skorej vso skerb zidanja in zdelanja lepe nove cerkve na se vzeli. Zraven častitiga gospoda fajmoštra Sim. Kavalarija so si pa posebno spoštovani gospod Mih. Ambrož, kantonski komisar, prizadeli farmane nagovoriti, in podbuditi, de bodo z veseljem, kar bo v njih moči, z vóznjo in tlako k temu vse hvale vrednimu delu pomagali.

Mesca maliga travna je prišlo dovoljenje k zidanju cerkve od vikši gosposke, in desiravno je bilo za zidanje dozda še malo pripravljeniga, so vender že 9. dan velkiga travna pri službi božji slovo vzeli od stare cerkve, kjer so sosednji fajmošter, gosp. Arko v serčni pridigi farmane za sveto delo vneli in vžgali. Drugi dan so prenesli svete zakramente v podružnico k sveti Valburgi, in precej na to so začeli farmani sami staro cerkev poderati. Z neizrečenim veseljem so se vsi farmani dela poprijeli, in gornji Perničanje zaslužijo v tem posebno pohvaljeni biti. Do 18. dne velkiga travna je bilo staro zidovje zunej turna, kateri bo ostal, skoraj vse na tleh, in grunt sa novo cerkev vès izkopan.

Ta dan je bil sa Smeledničane posebno častit in vesel dan. Zjutraj ob devetih so se sošli s prečastitim gosp. Korlnam Cornam, Ljubljanskim korarjem, drugi povabljeni in vsi bližnji duhovni gospodje, in so vpríčo zbranih deželskih gospodov, zidarjev, delovcov in velike trume farmanov častito po cerkveni šegi postavni kamen blagoslovili in postavili; stolni kaplan, gospod Zupan, pa so na zadnje farmane z ljubeznjivo keršansko besedo k pridnimu in serčnimu speljevanju začetiga déla uneli. — Ko je bilo cerkveno opravilo skončano, so pristopili plemeniti gospod baron Lazarini, in so napili zdravico milostljivimu knezu gospodu Antonu, Ljub-

ljanskimu škofu, vsim gospodam Ljubljanskim korarjem domačimu gosp. fajmoštru in pričujočim duhovnam, na zadnje pa tudi vsim mojstram, zidarjem in vsim farmanam, kateri so se s serčnim „Bog živi“ zahvalili dobrotljivemu pomočniku, posebno pa potem, ko so od gospod barona darovani sod vina nastavili, in na zdravje vsih svojih dobrotnikov pili.

(Konec sledi.)

Kam de terma pripeljá.

Modra dobrotljiva previdnost božja je človeško drušino tako lepo obravnala, de bi ne moglo med ljudmi kaj navskriž priti, ko bi vsak svojemu stanu odločene dolžnosti po moči spolnoval. Kakor v dobro napravljeni uri kolo kolo žene, tako v človeški drušini stan stan domestuje; če se pa človek čez odločene mejnike stega, je drugim v škodo, sebi v nesrečo, je v človeški drušini, ko kolo ure, ki v drugo ko odločeno kolo prijemlje. Ko podložnik pravičnih povelj ne posluša, ko vernik za glas cerkve ne mara, bo slabo zvôdil. Resnica tega bi se dala z zglédi na tavžente dokazati: eniga pokažemo tukej, ki so nam ga nemške novine „Augsburger Postzeitung“ oznanile.

V neki vasi na Poruskim v Dîrenski krasii je živel neki premožen kmet Peter po imenu, drugači brez pogrška, le svoje terme se je preveč deržal. Pred kakimi petimi leti, ko je bil s svojim očetam na polji, se mu kar na enkrat zdí, de vidi na nebu armade, ki se hudo sekajo. *) Oče ne vidi — se vé de — ničesar, in iše sanjača pregovoriti, de se moti. Namesti se udati, si le prevzetno domišljuje: previdnost božja bi ga bila za kaj velikiga odločila, ki ga s prikaznimi poveljuje. Ne dolgo potem mu žena po kratkim — nesrečnim — zakonu umerje; in zdaj si je svést, de ga Bog v duhovski stan hoče. Kar se vsakimu opravku svojiga stanú odpové, in se vès v bukve utopí: noč in dan sveto pismo bere, in si ga sam razlaga. Kakošne zmotnjave de si je s tem splodil, se lahko misli. K nesreči se perplède v selo néki potepuh, ki so ga v mestu Boni iz šol zbajkali, in ki si je zavoljo svojiga bedastiga vedenja gerd perimik pridobil. Ta se ubogiga Petra lóti, in ga v kratkim ob poslédno betvico zdraviga uma pripravi; — tako popolnoma mu je možgane zmešal, de neumnež terdno verje, de bo papež. Iz svetiga pisma in drugih bukev, ki jih je ravno tako malo umel, je splétel, de je keršanska véra pri kraji, de se bodo 28. dan svečana 1846 Turki in neverniki vzdignili, tretji del ljudi pomorili, vse bukve pokončali, vse kar je božjiga, zaterli, in de bo samó v njegovim kraji še véra obvisela, in še vse pri starim ostalo. Iz njegoviga kraja, je blodil, se bo po triletni stiski véra zopet po celim svetu razširila. Take kvante je začel konec leta 1845 svojim narbližnjim znancam in prijatlam pripovedovati, ter je vsim svetoval, de naj se z vsim, kar je za tri leta potrebniga, dobro preskerbé. On sam je pa mésta in mésta obhodil, in povsod skupoval orodje in pripravo za božjo službo, samih bukev je pa vkup spravil čez stotavžent tolarjev vrednosti. Kléti si je napolnil z dobro starino za daritev svete maše, olja je oskerbel veliko méro za ohranjenje večne luči; kelhov in monštranc iz suhiga zlata je tudi lépo reč nakupil. Šest celih tednov je bilo v njegovi hiši polno rokodelcov, ki so vsake baže pripravo za božjo službo ali človeško potrebo pridno delali. Plačati vsega tega sicer ni mogel, pa 20,000 tolarjev, ki jih je po smerti svojiga očeta, ko oskerbnik svojih mlajih bratov in sester, v roke dobil, mu je bilo za začetek, de so mu povsod upali. Neumnež je rekel,

*) Fata morgana?

de mu sicer še več ko stotavžent tolarjev manjka: pa Bog, ki ga je doslej tako čudno podpiral, bo gotovo tudi drugo oskerbel, sosebno, kér ga je tako čudno vodil, de je toliko sveta brez pôsa, in brez vsake nadležnosti obhodil. — Veliko neumnežev je bilo, ki so mu verjeli, in ga papeža častili: papež Peter drugi je bil imenovan!

Med tém pride 28. dan svečana; pa ni sluha ne duha od kakiga sovražnika: prešel je mirno ko vsaki drugi dan. Goljufni ali goljufán Peter si pa pomaga in pravi, de mu je razodeto, de se je 28. dan rés ta strašna vojska začela, tode v Azíi: konec sušca, je rekel, se bo že do meje njegoviga kraja razširila. Pa prvi dan maliga travna se zopet ne prikaže nikjer nobeden Turk ne hajd: pa vse polno vozov in kočij se pripeljá iz vsih krajev, kér je bilo vsim upavcam obljubljeno, de bodo tisti dan denar za úpano blagó dobili. Po April so prišli!

Peter dá za prihod sovražnikov tretji odlog — na prvi dan velikiga travna; in tisti dan — ga je zmanjkalo. Pobrisal jo je, ko je vidil, kam de ga je njegova buča pripeljala. Pa njegovi učenci še niso vére zgubili: sosebno, ko se je razglasilo, de so sv. Oče papež Gregor XVI. umerli, so mislili, de je v Rim šel, in de bo zdaj za papeža pod imenom Peter drugi poterjen.

Njegovo blago se je zapečatilo, in samih bukev je bilo v mésto Kéln 21 vozov odpeljanih in konec leta 1846. poprodanih. Kam je pa Peter potegnil, še zdaj nihče ne vé, če njegova narbližnjiši žlahta ne.

Bodi to v svaritev babjevécam, hinavcam, brumnežam, vganjevavcam, sanjačam, in vsim, ki te baže ljudém kolikor toliko verjamejo! Táko derhal takó iz serca zaničujemo, kakor pobožne kristjane spoštujemo, ki svoj um resnicam svete vére ponižno uklonejo, glas cerkve spoštujejo, in po njenih napravah življenje ravnava.

Vesela novica Slovincam krog in krog na znanje!

Ravno zdaj so na svitlo prisle:

Drobtince za novo leto 1847.

Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podučenje in za kratek čas. Na svetlo dal Anton Slomšek, nekdanji apat v Celi. Na prodaj v Ljubljani pri L. Kremžerji, v Gradcu pri Jožefu Majerji, v Marburgi pri A. Ferlineu in Fr. Lejrerji, v Celovcu pri J. Leonu, v Celi v nemških šolah. Cena 40 krajcarjev.

Prošnja zastran pratike za leto 1848.

Če nam je še kdo kako popravo somnjev poslati namenil, prosimo, naj nam jo gotovo pošlje do konca tekočiga mesca, kér se nova pratika že za natis pripravlja. Tistim pa, ki so nam prijazno že marsikak popravek poslali, se lepo zahvalimo. Vredništvo.

Današnjemu listu je perdján 10. dokladni list.

Žitni kup. (Srednja cena).	V Ljubljani		V Krajnu	
	12. Rožniga cveta.		7. Rožniga cveta.	
	gold.	kr.	gold.	kr.
1 mernik Pšenice domače....	3	19	3	34
1 » » banaške...	3	18	3	38
1 » Turšice.....	2	11	2	30
1 » Soršice.....	2	52	2	50
1 » Reži.....	2	36	2	35
1 » Ječmena.....	1	55	1	50
1 » Prosa.....	1	56	1	54
1 » Ajde.....	1	49	1	49
1 » Ovsa.....	1	6	1	13

Zdaj pa vse vaše toževanje nič družiga ni, kakor glasno pričanje vaše lastne zverženosti in pa velika nadlega vikšim gospodam, ki takó po očetovo za svoje podložne skerbijo. Pôslí iz K. P. R.

Nova cerkev v Smeledniku.

(Konec.)

Nova cerkev bo 20 séznjev dolga, 9 séznjev 4 čevlje široka, in v sténah brez oboka 7 séznjev visoka. Še letašnje jesén bo toliko zdelana, de se bo prihodnjo zimo božja služba že v nji opravljala, in to se smé toliko bolj upati, kér farmani in celó tudi njih bližnji sosedje zidarjam pridno strežejo, in jim vsiga orodja dosti k rokam postavijo.

Kar bo nova cerkev v Smeledniku posebnjiga imela, je to, de bo po romanski podobi ali arhitekturi zidana. Kolikor nam je znano, na celim Krajnském, in tudi deleč okoli ni nobene cerkve v ti podobi zidane; le kar je práv starih cerkev so nekoliko podobne.

Pri ti priložnosti se nam práv zdi nekoliko

od zidarije

pristaviti. Kar zidanje lepih tempeljnóv in poslopij vtiče, so bili stari Gerki prvi mojstri, od katerih so se tudi Rimci učili, in Rimci so ravno ob času začetka keršanske vére, nar lepši tempeljne svojim malikam zidali. Tri sto let po Kristusu so kristijani od cesarja Konstantina dovoljenje dobili, pravimu Bogu očitne cerkve zidati. De kristijani svojih cerkev niso po podobi malikavavskih tempeljnóv hotli postavljati, si lahko mislimo; temuč kakor je keršanska véra prosta posvetne in pozemeljske lepотиje, je duhovna in nebeška, tako so si keršanski mojstri tudi prizadevali božje tempeljne s sveto priprostostjo in častitljivostjo keršanski véri primerjene postavljati. Kakor je bilo takrat rimsko kraljestvo na dvoje razdeljeno, namreč v rimsko in konstantinopolitansko, takó se je tudi keršanska zidarja razločila v romansko in bizantinsko, (Konstantinoplu so namreč rekli tudi Bizanc). Iz teh dveh arhitektur, romanske in bizantinske, je prišla po gorenjih deželah Evrope in po nemškém kraljestvu tretja podoba zidarije, to je nemška, tudi imenovana gotijska. Tako so zidali kristijani svoje cerkve čez deset sto let. Ko se je pa pisalo po Kristusovim rojstvu tavžent in štiri ali pet sto, so vstale krivovére ena za drugo; veliko tavžent kristijanov je odstopilo od prave rimske katoljske vére, in kaj se je zgodilo? Z rimsko katoljsko véro se nam zdi, de so zaverгли tudi po rimsko ali romansko zidane cerkve, in nove cerkve so začeli zidati po stari, ajdovski, gerški arhitekturi, ktera je bila dozda pri kristijanih skor popolnoma pozabljena. Takó se je zgodilo, de so sčasama dozdanjo zidarjo počasi popolnoma opustili, in de so se nove, zdaj imenovane italijanske zidarije poprijeli, in zató tudi pri nas že blizo 400 let ni bilo cerkve po romansko ali keršansko več zidane.

Kér je zdaj pri nas stara ajdovska gerška in rimska véra popolnoma pozabljena, nič ne de, če svoje cerkve v tisti arhitekturi zidamo; pa vender bi ne bilo práv, ako bi staro keršansko podobo zidarije popolnoma zaverгли, ktera je za keršanske cerkve gotovo nar bolj pristojna, in se, kjer denarjev ne manjka, še veliko lepši da okinčiti in ozalšati, kakor pa italijanska. Italijanska arhitektura je bolj za druge posvetne poslopja, kakor za cerkve, kar se očitno pokaže posebno pri majhnih cerkvah, v katerih, kadar so dozidane, velikokrat nimajo kam prižnice pritisniti, ne spovednice postaviti, kér stebri, kolone, vogli in kotje vse zakotijo. Vošiti je torej, de bi povsod, kjer nove cerkve zidajo, in bi radi lepo priročno cerkev imeli, na romansko ali keršansko zidarjo bolj mislili, kakor dozda; de bi tega ne zaverгли,

kar so naši stari očetje v časti imeli. Upati je pa tudi, de bodo iz Ljubljanske obertniške in rokodelske šole taki mojstri prišli, kateri nam bodo sčasama naše želje spolnili. P.

Zvezdoslovje.

(Dalje.)

6. §. Kratek zemljopis.

Kar je suhiga na zemlji, razpade v pet poglavnih delov, ki so Evrópa, Azija, Afrika, Amerika in Avstralija. Na tavžente je večih in manjih otokov po morjih, štejejo jih sploh k tistimu poglavnimu delu, kterimu so nar bliže. Evrópa, v kateri mi stanujemo, je nar manjši tih delov; Azija je šestkrat, Afrika štirikrat in Amerika petkrat večí od nje; Avstralija je na velikosti skorej Evropi enaka.

Proti izhodu leží Azija in se na Turškém in Ruskim z našo Evrópo veže; nam na poldan leží unikraj srednjiga morja Afrika, ravno zató pravijo temu morju: srednje morje. Afrika se v severnojutrovim voglu pri Egiptu malo z Azijo veže, sicer je okoli in okoli z morjem obdana. Amerika — najdena od Kolumba kimovca 1492 — leží unikraj svetá, kakor pravimo, skorej pod nami, in je vsa z morjem obdana. Avstralija, nekoliko že od Magelana 6. sušca 1521, vsa pa še le 300 let kasneje najdena, leží jutrovi Aziji čez morje proti jugu, in obstoji iz eniga veliciga in veliko manjih otokov.

Vsi poglavni deli so z morjem obdani. Morja globokosti niso še, in je mende ne bodo nikoli popolnoma zmerili; zakaj v zlo velicih globočinah se voda sama sebe takó tlači, de bi je nobeno vtonilo ne prederlo. Suha zemlja je več ali menj gerbasta; najdejo se nani doli, doline, večkrat zlo velike planjave, kakšenkrat peskaste, griči, hribi, goré, dostikrat zlo visoke. Nar viši gori, ki je v jutrovi Indijah, pravijo: Himalája; ta je nad morjem čez 26,340 čevljev visoka; nar visokeji na Krajnském, ki je tudi ena višjih nemških, pravijo: Triglav, ta je komej 10,000 čevljev visoka.

Najde se na svetu čez 50,000 živalnih, in čez 100,000 rastlinskih med seboj popolnoma razločenih plemén, ktere razpadajo še v svoje ravenpleména; tako razpade hruška v več ko 1000, in vinska terta mende v več milijonov ravenplemén.

Tù se začnejo za take, ki jim je to mar, razvijati učenosti nezmerljivih obsežkov. Dežele poznati celiga sveta, kakor so same na sebi, po njih legah, velikostih, gorkotah, vremenih, gorah, rekah i. t. d., in jih poznati po njih prebivavcih, potem kakor so jih ljudje gojsde zrečovaje in jih obdelovaje spremenili, je učenost grozno velicih obsežkov. Taki učenosti pravijo: zemljopis. — Drugi se pečajo s soznanjenjem vsih živalskih, zopet drugi s soznanjenjem rastlinskih plemén; to so učenosti, katerih nobeniga človeka umnost pri njegovim kratkim življenji popolnoma obseči ne more. Imamo ga, tudi po družih deželah zlo slovečiga naravoslovca, med nami: gosp. Ferd. Šmida, kteriga mika vse kebre, metulje in polže spoznati; na tavžente plemén jih je že spravil, jih čedalje spravlja, in si prizadeva, njih lastnosti spoznati, de bi se vedlo, kateri so človeštvu sploh in kateri posebno kmetijstvu k pridru, in kateri k škodi i. t. d. *)

Na celim svetu cenó blizo tavžent milijonov ljudi; ti odmerjejo vsacih 33 let, de jih umerje po tim takim v slednji minuti po 60, ali pri vsacim bitku človeške žilice ali serca po eden. —

Naše cesarstvo leží skorej sréd Evrópe; proti ju-

*) S popolnim slovenskim popisom kmetijstvu koristnih in škodljivih kebrov in metuljev bi se učeni gosp. Šmid slovincam posebno prikupili. Vredništvo.